

ment of many qualities and properties of personality. Psychological readiness of youths for service in an army is the integral display of all sides of personality, which enables effectively to carry out activity and execute the functions. That it is an aggregate of looks, reasons, persuasions, volitional and intellectual qualities, knowledge, abilities, skills and setting, on implementation of activity. In youth age there is the intensive becoming of motivational readiness for service in an army. Motivational readiness of youth for defence of Fatherland is characterized the aggregate of subjective indexes, which necessities, reasons, interests, settings, valued orientations, orientation of personality, belong to, ideals and others like that. The level of its development is estimated the degree of formed of motivation to service in an army: aspiration to serve in military subdivisions, interests to the army, to the weapon, to military activity, ideals of servicemen as standard for an inheritance, patriotic consciousness and senses, satisfied of necessity of military defence of country.

Key words: psychological readiness, readiness for military service, motivational readiness for service in an army, motive, motivation.

Стаття надійшла до редколегії 08.05.2018

УДК 37.018.2

Раїса ВДОВИЧЕНКО

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та дитячої психології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: vrp1208@ukr.net*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті в контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського проаналізовано актуальні проблеми формування ціннісних орієнтацій особистості, акцентовано увагу на ідеях школи нового покоління. Життя нашого суспільства переконливо свідчить про те, що без відродження у молоді таких важливих моральних цінностей як добро, совість, відповідальність, людяність, почуття власної гідності, толерантність не можна сподіватись на подолання духовної кризи в суспільстві. Тому перед сучасною школою стоїть важливе завдання: виховати людину, для якої пріоритетом є формування вільної особистості, здатної до міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах, до самовизначення. На цьому наголошував у свій час В. Сухомлинський, який вважав саме людину „найважливішою цінністю серед усіх цінностей світу“.

Ключові слова: школа нового покоління, особистість, ціннісні орієнтації, педагогічна система В. О. Сухомлинського.

Однією з найгостріших проблем українського суспільства на сучасному етапі його розвитку є падіння рівня моралі, втрата духовних орієнтацій, нездатність людей до самопізнання, відсутність потреби у самовдосконаленні, саморозвитку. Розмірковуючи щодо кризи духовності, сучасні науковці вказують на зміну ціннісних орієнтацій сучасної молоді: від загальногуманістичних до прагматичних, меркантильних. Сказане актуалізує проблему формування ціннісних орієнтацій особистості, яка не є новою в педагогічній теорії та практиці. Нинішні ціннісні пріоритети мають пов'язуватись з гуманістичною перебудовою всіх сфер життя суспільства. З цієї позиції основною освітньою проблемою виступає реалізація кожною людиною людяності як стосовно самої себе, так і світу в цілому.

В. О. Сухомлинський належить до плеяди славетних вітчизняних педагогів, якими пишається

Україна. Тому ще і ще раз звертаючись до творів В. Сухомлинського, переконуємося, що його спадщина слугуватиме нашій освіті сьогодні і завтра. Педагог-гуманіст створив оригінальну систему навчання і виховання дітей, засновану на гуманістичних ідеях української народної педагогіки, детальний і всесторонній аналіз яких може суттєво збагатити як психологічну науку, так і педагогічну теорію та практику.

Основоположні ідеї теорії цінностей відображені у філософських працях (В. О. Василенко, О. Г. Дробницький, А. Г. Здравомислов, В. В. Момов, Є. Б. Старовойтенко, В. П. Тугаринов, В. А. Ядов та інші.). Ними визначений категоріальний апарат теорії цінностей, розроблені основні методологічні положення для розгляду цінностей як взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного, відносного й абсолютного. Питання формування

ціннісних орієнтацій особистості наявні у працях педагогів – класиків А. С. Макаренка, С.Ф. Русової, К. Д. Ушинського. Проблема формування людяності, ціннісних орієнтацій широко досліджувалася і розроблялася класиками педагогіки, зокрема В. Сухомлинським. Аналіз досліджень і публікацій всесвітньо відомих педагогів М. Бублик, Е. Гартман, Ван Тяньї, М. Мухіна, В. Оконь, М. Богуславського, О. Сухомлинської свідчать про велику увагу вченого до формування духовних цінностей особистості. Про те, наскільки проблема втілення ідей В. О. Сухомлинського в сучасній загальноосвітній школі привертає увагу фахівців, свідчить той факт, що кількість робіт з цієї проблеми за останні роки досягає кількох тисяч. Так, ідеї розвивального навчання молодших школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського розкрито сучасним науковцем О. Замашкіною. Окремі аспекти екології дитинства В. О. Сухомлинського висвітлені педагогом О. Я. Савченко. Н. Ткачова навила приклади відомих праць В. О. Сухомлинського в творчості сучасного педагога. Чітко описала ідеї В. О. Сухомлинського як відомого педагога в щоденній діяльності школи Л. Боднарчук. Створена у свій час гуманістична навчально-виховна система В. О. Сухомлинського є невичерпною методичною скарбницею для сучасних освітян, однак реалії сьогодення і практика виховання зумовлюють переосмислення проблем ціннісних орієнтацій особистості.

Мета нашої статті: на основі аналізу теоретичних джерел та педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського з'ясувати провідні механізми впливу на формування ціннісних орієнтацій особистості.

Ідеї і справи Василя Сухомлинського з плином часу стають зрозумілішими і необхідними новим поколінням. Школа мислення, школа під блакитним небом, школа радості – так називав свою освітню систему В. Сухомлинський. Створена ним школа виховання творчої особистості стала відомою у всьому світі, а його методика виховання серцем – дороговказ для педагогіки другої половини ХХ і майбутніх поколінь. У педагогіці Сухомлинського основний предмет – людинознавство, основні критерії – добро, радість, творчість. Даруєш дітям любов і добро, робиш їх щасливими, радісними, і вони починають творити [2, 12].

Його педагогічна система є живильним джерелом у розробленні нових програм і моделей розвитку національної освіти для науковців, педагогів, батьків, громадськості, освітян. Соціальні зміни, перехід до ринкових відносин відображаються і на суспільному становленні громадянина України. Тому напрямками виховної роботи закладів освіти є формування в особистості ціннісного ставлення до суспільства і держави, праці, до

себе, до природи, до людей, до мистецтва. Правомірно розглядати універсальну систему цінностей Істини, Добра, Краси не як божественну, а як справжню людську, гуманістичну, таку, яка вистраждана людиною у суспільному розвитку і постійно наповнюється конкретно-історичним змістом. Поняття „цінність” було введено в науку в середині ХІХ ст. Якщо звернутися до різних джерел слід зауважити, що поняття „цінності” нараховує близько 100 тлумачень у різних галузях. Становлення системи цінностей і ціннісних орієнтацій, за висловом Демокріта, є «другою природою людини» і відбувається воно складніше та триваліше, ніж у інших сферах життєдіяльності. Скажімо ми і наші пращури маємо відмінні цінності хоча є ті вічні які були і в них, і є в нас. [3, 28].

В. О. Сухомлинський розглядав формування ціннісних орієнтацій особистості як безперервний процес, головним моментом якого має бути утвердження ідеалу добра в доступній їй активній творчій життєдіяльності. "Справжнє виховання полягає в тому, щоб моральний ідеал добра, правди, честі, духовної праці жив у кожному юному серці, утверджувався в активній діяльності як не від'ємна частина власного єства, власної думки, почуттів, намірів"[1, 123].

Сухомлинський вважав, що необхідно не просто створювати систему цінностей, а й активно утверджувати її своїми діями, протистояти злу, прагнути вдосконалювати суспільні відносини. Навчання в „зелених класах”, складання книжочок-картинок про природу, подорожі у природу, проведення уроків мислення, використання і розв'язання задач із живого задачника, створення казки, написання оповідань, куточок краси, використання пісні, книжки, проведення свят, - ці та інші знахідки В.Сухомлинського сприяють засвоєнню моральних цінностей дітьми. Павльський педагог прагнув до народження доброти в серці кожного школяра, підкреслював, що лише добро вмє захищатися. Завдання морально-ціннісного виховання – забезпечити перетворення знань про духовність, моральність, красу як систему ціннісних понять, духовно-ціннісні переконання [7, 4].

У комплекс засобів творення системи особистісних цінностей Василь Сухомлинський включає любов, красу, турботу і повагу, обов'язок, працю, особистий приклад, істину, надію. Саме вони творять людське в людині, роблять людину людиною. Василь Олександрович розглядав виховання як прийняття дитиною певної форми світосприймання і світогляду, він вважав, що дитина має стати тим, ким хоче, але насамперед вона має стати особистістю. В. Сухомлинський був глибоко переконаний в тому, що колись переконає - серце, переживання краси і величі вчинків" [4, 401].

В аспекті дослідження ціннісних орієнтацій особистості В. Сухомлинський звертається до

наукових джерел сімейної педагогіки, надаючи їй ключову роль у формуванні та розвитку дитячої особистості. Родинні цінності є найглибшими, вони лежать в основі світової цивілізації, вони плекають у дитині глибоко людяне, надають їй енергії у різних життєвих ситуаціях. Батько і мати, дідусь і бабуся – перші вихователі дітей у дошкільному віці і залишаються ними, коли їхні вихованці пішли до школи. Чи стане дитина гідною людиною, щасливою, чи принесе своїм життям щастя іншим людям – залежить від того, які зерна посіють батьки у душу дитини, чи зігріють вони її серце теплом любові, правди і справедливості, любові й шани до людей.

Про можливості сімейного виховання йдеться в основних працях ученого: “Проблеми виховання всебічно розвиненої людини”, “Духовний світ школяра”, “Етюди про комуністичне виховання”, “Гармонія трьох начал”, “Павлиська середня школа”, “Серце віддаю дітям”, “Народження громадянина”, “Батьківська педагогіка”. В. Сухомлинський переконливо показав, що в українській родині завжди існували ідеали сім’ї, на них із покоління в покоління передавалися звичаї і традиції сім’ї щодо виховання дітей і молоді [6, 159].

В. Сухомлинський наголошував, що сім’я – першооснова, де “... шліфуються найтонші грані людини – громадянина, людини – трудівника, культурної особистості. Виховні традиції, що живуть у казках, піснях, билинах, звичаях, обрядах, правилах поведінки, складають основу формування у дітей таких якостей, які цінує народ. Вони закладаються з дитинства в сім’ї і ніколи не втрачають влади над серцем людини, у сімейному середовищі необхідно формувати у дітей кращі загальнолюдські і національні риси і цінності, зрештою, все те, що ми називаємо менталітетом нації. Ця пройнята виховною мудрістю народу позиція у наш час повною мірою відповідає потребам національного відродження України [5, 159].

Молодший шкільний вік – це вік формування почуттів і моральної поведінки. „Утвердити в кожній дитині доброту, сердечність, чуйність до всього живого й красивого, – писав В. Сухомлинський, – елементарна азбучна істина шкільного виховання, з цієї істини починається школа. Справжнє виховання полягає у тому, щоб моральний ідеал добра, правди, честі, духовної краси жив у кожному юному серці, утверджувався в активній діяльності як невід’ємна частина власного єства, власної думки, почуттів, намірів” [4, 192].

Процес становлення людини довготривалий і потребує від педагога і сили волі, і фізичного здоров’я, і духовної енергії, і постійного пошуку варіантів впливу на особистість школяра. Об’єктом праці вчителя є „найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується, – розум, почуття,

воля, переконаність, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки так само – розумом, почуттям, волею, переконаністю, самосвідомістю [4, 421].

Аналіз спадщини В. Сухомлинського в аспекті формування ціннісних орієнтацій показує, що критеріями вихованості дитини вчений вважав: життєрадісне світосприймання дитини; здатність бачити поруч із собою людину, брати близько до серця її радощі і горе, тривоги і хвилювання; віра в іншу людину; багате духовне життя в світі прекрасного. Вивчаючи з дітьми азбуку моральної культури, видатний педагог використовував методи роз’яснення, переконання, повчання, спонукування до діяльності. “Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують. Знай, що є межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна. Перевірй свої вчинки, запитуючи сам себе: чи не робиш ти зла, незручності людям? Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре” [5, 82].

У процесі формування ціннісних орієнтацій особливим предметом піклування В. Сухомлинський вважав емоції. На перше місце педагог ставив переживання радості: від сприйняття світу, своєї праці, яка прикрашає землю. Окремо В. Сухомлинський виділяв емоційні переживання, спрямовані на іншу людину – щастя творення радості для інших людей – для батьків, друзів, знайомих і не знайомих людей. Також закликав вихователів дбати про те, щоб у внутрішній світ вихованця увійшли почуття радості і печалі інших людей. В. О. Сухомлинський як теоретично, так і в практиці роботи в Павлиській середній школі уже з молодших класів доводив необхідність та можливість утвердження у молодших школярів за допомогою слова вчителя, власного прикладу ціннісних орієнтацій, які виробилися тисячолітньою історією народу. Життя видатних людей розкрито в упорядкованій Василем Олександровичем “Хрестоматії моральних цінностей людства”, де зосереджені морально-духовні цінності, створені людством з найдавніших часів до наших днів. Потрібно, щоб у школяра поступово формувалося уявлення про те, що головним багатством і цінністю нашої країни є Людина.

Таким чином, педагогічна творчість В. Сухомлинського є джерелом організації сучасних пошуків ефективних шляхів виховання підростаючого покоління, особливо в аспекті формування в молоді ціннісних орієнтацій. Ми торкнулися лише окремих аспектів впливу на формування ціннісних орієнтацій школярів за В. О. Сухомлинським. У системі педагога – гуманіста все взаємопов’язане, відтак творче використання педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського залишає простір для подальших творчих пошуків.

Список використаних джерел

1. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А.А. Бодалев. - М.: Флинта Наука, 1998. -168 с.
2. Бондар Л. Уроки мислення серед природи у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського // Почат. школа. - № 9. - С.12 - 14.
3. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т. В. Бутківська // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / [за заг. ред. О. В. Сухомлинської] ; АПН України. - К., 1997. - С. 27-31.
4. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5-ти. - К.: Рад. школа, 1976. - Т. 2. - С. 149-416.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. - К.: Рад. шк., 1978. - С. 114.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. - Т.2. - К.: Радянська школа, 1976. - 670 с.
7. Сухомлинська О. Цінності в історії розвитку школи в Україні / Ольга Сухомлинська // Цінності освіти і виховання: наук.-метод.зб. / за заг. ред. О.В. Сухомлинської. - К., 1997. - С. 4-8.

References

1. Bodalev, A.A. (1998). Vershyna v razvytyy vzrosloho cheloveka: kharakterystyky y uslovyia dostyzyheniya [The peak in the adult's development: characteristics and conditions of achievement]. M.: Flynta Nauka, 168 [in Russian].
2. Bondar, L. (2005). Uroky myslennia sered pryrody u pedahohichnii spadshchyni V.O.Sukhomlynskoho [The lessons of thinking among nature in pedagogical heritage]. Pochat. shkola. - № 9. - S.12 - 14 [in Ukrainian].
3. Butkivska, T. V. (1997). Problema tsinnosti u sotsializatsii osobystosti [The problem of values in socialization of personality]. Tsinnosti osvity i vykhovannia : nauk.-metod. zb. / [za zah. red. O. V. Sukhomlynskoii] ; APN Ukrainy. - K., 1997. - S. 27-31 [in Ukrainian].
4. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). Yak vykhovaty spravzhniu liudynu [How to raise a real human]. Vybrani tvory: u 5-ty. - K.: Rad. shkola, - T. 2. - S. 149-416 [in Ukrainian].
5. Sukhomlynskyi, V.O. (1978). Batkivska pedahohika [The parent pedagogy].-K.: Rad. shk.- S. 114 [in Ukrainian].
6. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). Vybrani tvory [Selected works]. V 5-ty t. - T.2. - K.: Radianska shkola, 670 [in Ukrainian].
7. Sukhomlynska, O. (1997). Tsinnosti v istorii rozvytku shkoly v Ukraini [The values in the history of school development in Ukraine].Tsinnosti osvity i vykhovannia: nauk.-metod.zb. / za zah. red. O.V. Sukhomlynskoii. - K.- S. 4-8 [in Ukrainian].

Вдовиченко Р.П. Актуальные проблемы формирования ценностных ориентаций личности в научном наследии В. А. Сухомлинского

В статье в контексте педагогического наследия Василия Сухомлинского проанализированы актуальные проблемы формирования ценностных ориентаций личности, акцентировано внимание на идеях школы нового поколения.

Размышляя о кризисе духовности, современные ученые указывают на изменение ценностных ориентаций современной молодежи: от общегуманистических к прагматичным, меркантильным.

Сейчас происходит переоценка ценностей. Сказанное актуализирует проблему формирования ценностных ориентаций личности, которая не является новой в педагогической теории и практике.

Нынешние ценностные приоритеты должны связываться с гуманистической перестройкой всех сфер жизни общества. С этой позиции основной образовательной проблемой выступает реализация каждым человеком человечности как относительно самого себя, так и мира в целом.

В общем виде цель школы нового поколения направлена на интеллектуальное, физическое, эстетическое, нравственное развитие личности ребенка, который станет основой будущего устойчивого и плодотворного роста как для личности, так и для общества. Актуализирует проблему формирования ценностных ориентаций личности и тот факт, что по решению ООН XXI век провозглашен веком человека.

Жизнь общества убедительно свидетельствует о том, что без возрождения у молодежи таких важных нравственных ценностей как добро, совесть, ответственность, человечность, чувство собственного достоинства, толерантность нельзя надеяться на преодоление духовного кризиса в обществе. Поэтому перед современной школой стоит важная задача: воспитать человека, для которого приоритетом является формирование свободной личности, способной к межличностного взаимодействия на гуманистических принципах, к самоопределению. Об этом говорил в свое время В. Сухомлинский, который считал именно человека "важнейшей ценностью среди всех ценностей мира".

В. А. Сухомлинский принадлежит к плеяде знаменитых отечественных педагогов, которыми гордится Украина. Поэтому еще и еще раз обращаясь к произведениям В. Сухомлинского, убеждаемся, что его наследие будет служить нашему образованию сегодня и завтра. Педагог-гуманист создал оригинальную систему обучения и воспитания детей, основанную на гуманистических идеях украинской народной педагогики.

Педагогические поиски и находки Сухомлинского в полной мере сохраняют свое научно-прикладное значение в наше время. Его теоретическое наследие содержит немало интересных, оригинальных идей, детальный и всесторонний анализ которых может существенно обогатить как психологическую науку, так и педагогическую теорию и практику.

Ключевые слова: школа нового поколения, личность, ценностные ориентации, педагогическая система В. А. Сухомлинского.

Vdovychenko R. The actual problems of individual's formation of value orientations in scientific heritage of V. Sukhomlynsky

In the article in the context of Vasyl Sukhomlynsky's pedagogical heritage there are the actual problems of individual's formation of value orientations analyzed, attention is focused on the ideas of the school of new generation.

Mulling over the crisis of spirituality, modern scientists point at a change of value orientations of modern youth: from generally humanistic to pragmatic, mercantile.

The reevaluation of values takes place nowadays. The foregoing actualizes the problem of individual's formation of value orientations, which is not new in pedagogical theory and practice.

The present value priorities should be associated with a humanistic reorganization of all spheres of society. From this perspective, the main educational problem is the realization of humanity by every person either in relation to itself or to the world as a whole.

Generally, the goal of the new generation school is aimed at the intellectual, physical, aesthetic, moral development of the child's personality, which will be the basis for the future sustainable and fruitful growth both for the individual and for society. It actualizes the problem of the individual's formation of value orientations and the fact, that according to the decision of the UN, XXI century is proclaimed a century of human.

The life of our society persuasively certifies that without the revival of such important moral values as goodness, conscience, responsibility, humanity, self-esteem, tolerance among young people, there is no hope to overcome the spiritual crisis in society. Therefore, the modern school faces an important goal: to educate a person for whom the priority is the formation of a free individual who is capable of interpersonal interaction on a humanistic basis and self-determination. This was emphasized by V. Sukhomlynsky, who considered man as "the most important value among all the values in the world".

Ukraine is proud of group of renowned native educators, to which belong V.O. Sukhomlynsky. Consequently, again and again, referring to the works of V. Sukhomlynsky, we are convinced that his legacy will serve our education today and tomorrow. The humanist educator created the original system of education and nurture of children, based on the humanistic ideas of Ukrainian folk pedagogy.

The pedagogical searches and discoveries of V. Sukhomlynsky fully preserve their scientifically-practical importance in our time. His theoretical heritage contains many interesting, original ideas, their detailed and comprehensive analysis can greatly enrich both psychological science and pedagogical theory and practice.

Key words: school of a new generation, personality, value orientations, pedagogical system of V. O. Sukhomlynsky.

Стаття надійшла до редколегії 07.05.2018